

ΡΟΜΠΕΡΤ ΜΕΝΑΣΣΕ

Η πρωτεύουσα

μυθιστόρημα

Μετάφραση από τα γερμανικά
ΘΟΔΩΡΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Ξένη λογοτεχνία

Σύγχρονη ξένη λογοτεχνία – 538

Ρόμπερτ Μενάσσε, *Η πρωτεύουσα*

Robert Menasse, *Die Hauptstadt*

Μετάφραση: Θόδωρος Παρασκευόπουλος

Υπεύθυνη έκδοσης: Σταύρη Ιωαννίδου

Επιμέλεια - Διόρθωση: Λένια Μαζαράκη

Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Καπένης

Σχεδιασμός εξωφύλλου: k2design

Copyright© Suhrkamp Verlag, Βερολίνο 2017

Copyright© για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε.

(Εκδόσεις Πατάκη), 2017

Πρώτη έκδοση στη γερμανική γλώσσα από τις εκδόσεις Suhrkamp Verlag, Βερολίνο, 2017

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Οκτώβριος 2022

K.E.T. B738 K.E.Π. 589/22 ISBN 978-960-16-8460-4

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Οι συνάφειες δεν είναι απαραίτητα αληθινές,
χωρίς αυτές, όμως, θα διαλύονταν τα πάντα.

ΠΟΙΟΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕ τη μουστάρδα; Όχι και τόσο καλή αρχή για μυθιστόρημα. Από την άλλη, όμως, δεν μπορεί να υπάρξει καλή αρχή, επειδή δεν υπάρχει καν αρχή, ούτε καλή ούτε κακή. Γιατί κάθε πρώτη πρόταση που μπορεί να σκεφτεί κανείς είναι ήδη ένα τέλος – ακόμα κι αν ακολουθεί συνέχεια. Η πρόταση αυτή βρίσκεται στο τέλος χιλιάδων σελίδων που δε γράφτηκαν ποτέ: της προϊστορίας.

Αρχίζοντας να διαβάζεις ένα μυθιστόρημα, θα έπρεπε, αμέσως μετά την πρώτη πρόταση, να μπορείς να ανατρέξεις στις πίσω σελίδες. Αυτό ήταν το όνειρο του Μάρτιν Ζούσμαν, αυτό ήθελε να γίνει στ' αλήθεια: αφηγητής προϊστοριών. Είχε διακόψει τις σπουδές αρχαιολογίας κι έπειτα... Αυτό όμως δεν ενδιαφέρει, δεν έχει θέση εδώ, γιατί ανήκει στην προϊστορία, την οποία κάθε αρχή μυθιστορήματος πρέπει να την αποσιωπήσει, γιατί διαφορετικά δεν πρόκειται ποτέ να υπάρξει αρχή.

Ο Μάρτιν Ζούσμαν καθόταν στο γραφείο, είχε κάνει το λάπτοπ στην άκρη και έβαζε σ' ένα πιάτο μουστάρδα από δύο διαφορετικά σωληνάκια, μια καυτερή εγγλέζικη και μια γλυκιά γερμανική, και αναρωτιόταν ποιος άραγε είχε ανακαλύψει τη μουστάρδα. Ποιος άραγε είχε την ιδιόρρυθμη ιδέα να φτιάξει μια αλοιφή που επικαλύπτει τελείως τη γεύση του φαγητού χωρίς η ίδια να έχει καλή γεύση; Και πώς ήταν δυνατόν να επιβλήθηκε αυτή η αλοιφή ως είδος μαζικής κατανάλωσης; Σκέφτηκε ότι ήταν ένα προϊόν σαν

την κόκα κόλα. Ένα προϊόν που δε θα έλειπε σε κανέναν εάν δεν υπήρχε. Ο Μάρτιν Ζούσμαν, γυρίζοντας στο σπίτι, είχε αγοράσει απ' το Delhaize, στο μπουλβάρ Άνσπαχ, δύο μπουκάλια κρασί, ένα μπουκέτο κίτρινες τουλίπες, ένα λουκάνικο και φυσικά μουστάρδα, δύο σωληνάκια, γιατί δεν μπορούσε να αποφασίσει αν ήθελε γλυκιά ή καυτερή. Τώρα το λουκάνικο χοροπηδούσε και τσιτσιρίζε στο τηγάκι, η φωτιά ήταν πολύ δυνατή, το λίπος κάηκε, το λουκάνικο καρβούνιασε, αλλά ο Μάρτιν ούτε που το πρόσεξε. Καθόταν και κοίταζε στο άσπρο πιάτο την κάπως πιο ανοιχτόχρωμη κιτρινωπή μουστάρδα και δίπλα τη σκουροκάστανη, γλυπτές μινιατούρες από περιττώματα σκύλου. Η παρατήρηση μουστάρδας στο πιάτο την ώρα που στο τηγάκι καίγεται ένα λουκάνικο δεν έχει περιγραφεί ακόμα στην ειδική βιβλιογραφία ως σαφές και χαρακτηριστικό σύμπτωμα κατάθλιψης – μπορούμε ωστόσο να το ερμηνεύσουμε έτσι.

Η μουστάρδα στο πιάτο. Το ανοιχτό παράθυρο, η κουρτίνα της βροχής. Ο αέρας που μύριζε μούχλα, η βρόμα του καρβουνιασμένου κρέατος, το τρίξιμο του εντέρου που σπάει και του λίπους που καίγεται, τα γλυπτά από περιττώματα στο πορσελάνινο πιάτο – εκείνη τη στιγμή ο Μάρτιν Ζούσμαν άκουσε τον πυροβολισμό.

Δεν τρόμαξε. Είχε ακουστεί σαν να είχαν ανοίξει στο διπλανό διαμέρισμα ένα μπουκάλι σαμπάνια. Βέβαια, πίσω από τον ιδιαιτέρως λεπτό τοίχο δεν υπήρχε διαμέρισμα, αλλά ένα δωμάτιο ξενοδοχείου. Δίπλα ήταν το ξενοδοχείο Άτλας – τι ευφημισμός γι' αυτό το στενό κτίριο, στο οποίο έμεναν κυρίως σκυφτοί λομπίστες, σέρνοντας πίσω τους βαλίτσες με ροδάκια. Κάθε τόσο ο Μάρτιν Ζούσμαν – χωρίς να νοιάζεται ιδιαίτερα – άκουγε μέσα από τον τοίχο πράγματα που δεν καιγόταν να ακούσει. Εκπομπές ριάλι-

τι στην τηλεόραση ή, ποιος ξέρει, απλώς «ριάλιτι», ροχαλητά ή αναστεναγμούς.

Η βροχή δυνάμωνε. Ο Μάρτιν ήθελε να βγει από το σπίτι. Είχε προετοιμαστεί καλά για τις Βρυξέλλες. Στο αποχαιρετιστήριο πάρτι του στη Βιέννη τού είχαν φέρει χρήσιμα δώρα ως εξοπλισμό για τις Βρυξέλλες, ανάμεσά τους εννέα ομπρέλες, από την κλασική βρετανική μάρκα Long, τη γερμανική Knirps, μέχρι την ιταλική Mini σε τρία χαρακτηριστικά χρώματα της Benetton, επιπλέον τρία αδιάβροχα πόντσο για ποδηλάτες.

Καθόταν ακίνητος μπροστά στο πιάτο του και κοίταζε τη μουστάρδα. Αργότερα μπόρεσε να πει στην αστυνομία τι ώρα ακριβώς είχε πέσει ο πυροβολισμός επειδή ο υποτιθέμενος κρότος του φελλού από μπουκάλι σαμπάνιας τον είχε παρακινήσει να ανοίξει κι ο ίδιος ένα μπουκάλι κρασί. Κάθε μέρα μετέθετε το ποτό όσο το δυνατόν αργότερα, δεν έπινε ποτέ πριν από τις εφτά. Κοίταζε το ρολόι: Ήταν οχτώ παρά είκοσι πέντε. Πήγε στο ψυγείο, έβγαλε το κρασί, έσβησε το μάτι της κουζίνας, πέταξε το λουκάκι στα σκουπίδια, έβαλε το τηγάνι στον νεροχύτη, άνοιξε τη βρύση. Το νερό τσιτσίρισε πάνω στο καυτό τηγάνι. Σταμάτα να κοιτάς το κενό! σύριζε η μητέρα του όταν τον έβλεπε να κάθεται μπροστά σ' ένα βιβλίο με χαμένο βλέμμα αντί να βοηθάει στον στάβλο, στο τάισμα των γουρουνιών και στο μάζεμα της κοπριάς.

Ο δόκτωρ Μάρτιν Ζούσμαν καθόταν στο τραπέζι, μπροστά του ένα πιάτο με μουστάρδα, έβαλε ένα ποτήρι κρασί, έπειτα άλλο ένα, το παράθυρο ήταν ανοιχτό, πού και πού σηκωνόταν, στεκόταν στο παράθυρο, κοίταζε λίγο έξω, έπειτα καθόταν πάλι στο τραπέζι. Στο τρίτο ποτήρι από το παράθυρο έλαμψε μπλε φως περιπολικού στους τοίχους του δωματίου του. Οι τουλίπες στο βάζο πάνω από το τζάκι

αναβρόσβηναν ρυθμικά στο μπλε φως. Χτύπησε το τηλέφωνο. Δεν το σήκωσε. Χτύπησε λίγες φορές ακόμα. Ο Μάρτιν Ζούσμαν κοίταξε στην οθόνη ποιος τηλεφωνούσε. Δεν το σήκωσε.

Προϊστορία. Είναι τόσο σημαντική και ταυτόχρονα τρεμοσβήνει ανεπαίσθητα σαν το άσβεστο φως στην εκκλησία της Αγίας Αικατερίνης, στην απέναντι μεριά της πλατείας Βιε Μαρσέ ο Γκραιν όπου έμενε ο Μάρτιν Ζούσμαν.

Κάποιοι λίγοι περαστικοί είχαν καταφύγει στην εκκλησία για να προστατευτούν από τη βροχή. Στέκονταν αναποφάσιστοι ή περιφέρονταν μέσα στην εκκλησία, οι τουρίστες ξεφύλλιζαν τους ταξιδιωτικούς οδηγούς τους και ακολουθούσαν τη σειρά των αξιοθέατων: «Μαύρη Μαντόνα, 14ος αιώνας», «Προσωπογραφία της Αγίας Αικατερίνης», «Χαρακτηριστικός φλαμανδικός άμβωνας, πιθανότατα από το Μέχελεν», «Επιτύμβιες στήλες του Ζιλ-Λαμπέρ Γκοντσάρλ»...

Πού και πού μια αστραπή.

Ο άντρας που καθόταν μόνος στο στασίδι φαινόταν να προσεύχεται. Οι αγκώνες στηριγμένοι, το πιγούνι ακουμπισμένο στα χέρια, η ράχη κυρτή. Φορούσε μαύρο μπουφάν με κουκούλα, η κουκούλα κάλυπτε εντελώς το κεφάλι του, και θα τον περνούσε κανείς για καλόγερο με ράσο, αν το μπουφάν δεν έγγραφε στην πλάτη Guinness.

Το μπουφάν με την κουκούλα οφειλόταν βέβαια στο βροχερό κλίμα των Βρυξελλών, ωστόσο η εντύπωση που έδινε έλεγε κάτι για τον άνθρωπο. Με τον τρόπο του ήταν πραγματικά καλόγερος: Θεωρούσε τον καλογεριστικό τρόπο ή ότι εκλάμβανε ως τέτοιο, τον ασκητισμό, τον διαλογισμό και τις πνευματικές ασκήσεις, λύτρωση σε μια ζωή απειλούμενη διαρκώς από το χάος και τους περισπασμούς. Γι' αυτόν όλα τούτα δε συνδέονταν με ένα μοναχικό τάγμα ή

μοναστήρι, ούτε με απόσυρση από τα εγκόσμια. Ο καθένας μπορούσε, έπρεπε μάλιστα, ανεξάρτητα από το επάγγελμα ή τη θέση του, να είναι καλόγερος στο δικό του πεδίο, δούλος μιας ανώτερης βούλησης, συγκεντρωμένος στο καθήκον του.

Του άρεσε να παρατηρεί τον Εσταυρωμένο και να σκέφτεται τον θάνατο. Κάθε φορά αυτό ήταν κάθαρση των συναισθημάτων, συγκέντρωση της σκέψης και ενδυνάμωση της ενέργειάς του.

Ήταν ο Ματέους Οσβιέτσκι. Το όνομα με το οποίο είχε βαφτιστεί και αναγραφόταν στο διαβατήριό του ήταν Ρύσζαρντ. Ματέους έγινε ο Οσβιέτσκι στο σεμινάριο της Ακαδημίας Λουμπράνσκι στο Πόζναν, όπου δόθηκε στον «πεφωτισμένο τρόφιμο» το όνομα ενός εκ των έντεκα αποστόλων. Είχε επαναβαπτιστεί και χριστεί «Ματθαίος ο τελώνης». Παρόλο, λοιπόν, που έφυγε από το σεμινάριο, είχε κρατήσει το Ματέους ως ψευδώνυμο. Όποτε βρισκόταν σε σύνορα, όπου έπρεπε να επιδείξει διαβατήριο, περνούσε ως Ρύσζαρντ. Οι μυστικές υπηρεσίες τον είχαν καταχωρίσει ως «Μάτεκ», το υποκοριστικό του Ματέους, σύμφωνα με πληροφορίες από τις παλαιότερες επαφές του. Έτσι τον αποκαλούσαν οι συναγωνιστές του. Ως Ματέους εκπλήρωνε την αποστολή του, ως Μάτεκ τον αναζητούσαν, ως Ρύσζαρντ ξεγλιστρούσε.

Ο Οσβιέτσκι δεν προσευχόταν. Δε διατύπωνε σιωπηρά φράσεις που άρχιζαν με τη λέξη «Κύριε» και περιείχαν πάντα επιθυμίες: «Δώσε μου τη δύναμη» να κάνω το ένα ή το άλλο. «Ευλόγησε» τούτο ή εκείνο... Δεν υπήρχε τίποτα να ζητήσεις από ένα απόλυτο πνεύμα που σιωπούσε. Παρατηρούσε τον Εσταυρωμένο. Αυτό που είχε κάνει εκείνος ο άνθρωπος ώστε να παραδειγματιστεί ολόκληρη η ανθρωπότητα και στο τέλος την είχε εκφράσει ήταν η πλήρης εγκα-

τάλειψη τη στιγμή που αντιμετώπισε το απόλυτο: Όταν το περιβλήμα χαραχτεί, σπάσει, κοπεί, διατρηθεί και ανοιχτεί, όταν οι κραυγές πόνου της ζωής καταλήξουν σε λυγμό και τέλος σε σιωπή. Μόνο στη σιωπή είναι η ζωή κοντά στο παντοδύναμο πνεύμα, το οποίο σε μια ασύλληπτη στιγμή απελευθερώνει από τον εαυτό του το αντίθετο της ύπαρξής του: τον χρόνο. Ο άνθρωπος μπορεί να σκεφτεί το παρελθόν πριν από τη γέννησή του, πριν και πριν και ακόμα πιο πριν, όμως δε θα φτάσει στην αρχή και με τη γελοία αντίληψη του χρόνου που έχει θα καταλάβει μόνο τούτο: Προτού υπάρξει δεν υπήρχε στην αιωνιότητα. Και μπορεί να σκεφτεί το μέλλον από τη στιγμή του θανάτου του, αλλά δε θα φτάσει σε ένα τέλος, παρά μόνο σε τούτη την επίγνωση: Ότι δε θα υπάρχει πια, στον αιώνα τον άπαντα. Και το ενδιαμέσο, μεταξύ αιωνιότητας και αιωνιότητας, είναι ο χρόνος – ο θόρυβος, το συνονθύλευμα των φωνών, η φασαρία των μηχανών, το μουγκρητό των μοτέρ, οι εκφυροσσοκροτήσεις των όπλων, οι κραυγές του πόνου και οι απελπισμένες κραυγές της ηδονής, τα χορικά των οργισμένων και ευχαρίστως απατημένων μαζών, οι βροντές και το λαχάνιασμα στο μικροσκοπικό τεράριουμ της Γης.

Ο Ματέους Οσβιέτσκι παρατηρούσε τον βασανισμένο άντρα. Δεν είχε σταυρώσει τα χέρια. Με το ένα χέρι πάνω στο άλλο πίεζε τα νύχια στην ανάστροφη της παλάμης του ώσπου άκουσε τους κόμπους να τρίζουν και ένιωσε την επιδερμίδα του να φλογίζεται. Ένιωθε έναν πόνο που ήταν γηραιότερος από τον ίδιο. Αυτόν τον πόνο μπορούσε να τον καλέσει οποτεδήποτε με τα χέρια του. Ο παππούς του, ο Ρύσζαρντ, είχε περάσει στις αρχές του 1940 στην παρανομία προκειμένου να αγωνιστεί στην πολωνική αντίσταση κατά των Γερμανών υπό τον στρατηγό Στέφαν Ροβέκι. Τον Απρίλιο της ίδιας χρονιάς τον πρόδωσαν, τον συνέλαβαν, τον

βασάνισαν και τελικά τον εκτέλεσαν δημοσίως στο Λούμπλιν ως παρτιζάνο. Η γιαγιά του ήταν τότε έγκυος στον όγδοο μήνα, το παιδί γεννήθηκε τον Μάιο στο Κίλτσε και του έδωσαν το όνομα του πατέρα του. Προκειμένου να γλιτώσει από ενδεχόμενη δίωξη της οικογένειας τον πήγαν στο Πόζναν, στο σπίτι ενός μεγαλοθείου που είχε υπογράψει υπέρ της γερμανικής κατοχής. Εκεί μεγάλωσε και στα δεκαέξι του έζησε την εξέγερση. Ο νεαρός μαθητής του γυμνασίου προσχώρησε στην ομάδα του ταγματάρχη Φράντσοζακ για να πολεμήσει στην αντικομμουνιστική αντίσταση. Αξιοποιήθηκε σε σαμποτάζ και αργότερα σε απαγωγές χαφιέδων της Ασφάλειας – και το 1964 τον πρόδωσε ένας συναγωνιστής για 6.000 ζλότι. Τον συνέλαβαν σε μια γιάφκα και στα υπόγεια της Ασφάλειας τον βασάνισαν μέχρι θανάτου. Η μηνηστή του, η Μαρίγια, ήταν ήδη έγκυος, το παιδί γεννήθηκε τον Φεβρουάριο του 1965 στο χωριό Κόζιτσε Γκόρνε και το βάπτισαν με το όνομα του παππού και του πατέρα του. Άλλος ένας γιος που δεν μπόρεσε να γνωρίσει τον πατέρα του. Η μητέρα δεν του έλεγε πολλά. Μια φορά: «Συναντιόμασταν στα λιβάδια ή στο δάσος. Εκείνος ερχόταν στα ραντεβού μας με πιστόλι και χειροβομβίδες». Ένας αιωνίως σιωπηλός παππούς. Ένας αιωνίως σιωπηλός πατέρας. Οι Πολωνοί, αυτό ήταν το συμπέρασμα του Μάτεκ, ανέκαθεν πολεμούσαν για την ελευθερία της Ευρώπης, καθένας που έμπαινε στον αγώνα είχε μεγαλώσει στη σιωπή και αγωνιζόταν μέχρι που χανόταν στη σιωπή. Η μητέρα του τον πήγε στους παπιάδες, αναζήτησε υποστηρικτές, αγόρασε συστατικές επιστολές, εμπιστεύτηκε την προστασία που μπορούσε να παράσχει η Εκκλησία. Τελικά τον έγραψε στο εκκλησιαστικό σχολείο στο Πόζναν. Εκεί ο Ματέους έμαθε πόσο ευάλωτο είναι το ανθρώπινο σώμα: Το αίμα είναι λιπαντική ουσία για την είσοδο στο

περίβλημα, το δέρμα είναι απλώς υγρή περγαμηνή στην οποία ένα μαχαίρι σχεδιάζει γεωγραφικούς χάρτες, το στόμα και ο φάρυγγας μια μαύρη τρύπα που τη βουλώνουν ώσπου να σβήσει και ο τελευταίος ήχος, και βουβή πια απλώς ρουφάει ό,τι θα έδινε ζωή. Εκεί απέκτησε και μια ολωσδιόλου νέα εικόνα της «υπόγειας δράσης». Όταν οι τρόφιμοι έλαβαν τα προστατευτικά αποστολικά τους ονόματα, οδηγήθηκαν πρώτα στις κατακόμβες του απίστευτα υπέροχου καθεδρικού ναού του Πόζναν, στις μυστικές υπόγειες στοές και στις νεκρικές αίθουσες, από πέτρινες σκάλες που έλαμπαν και άστραφταν στο φως των πυρσών, στον βαθύτατο υπόγειο κόσμο, μέσα από μια τελευταία χοντροφτιαγμένη στοά σε μια αίθουσα που αποδείχτηκε βυθισμένο παρεκκλήσι του θανάτου και της αιώνιας ζωής: μια κυλινδρική στοά σκαμμένη τον δέκατο χριστιανικό αιώνα στον βράχο, εκατό πόδια κάτω από την αιματοβαμμένη γη της Πολωνίας. Στη μετόπη αυτού του χώρου υπήρχε ένας μνημειώδης σταυρός με μια τρομακτικά νατουραλιστική μορφή του Χριστού και πίσω του ανάγλυφοι άγγελοι που πρόβαλλαν από την πέτρα ή έμοιαζαν να διεισδύουν σε αυτήν και να τη διαπερνούν, τρομακτικά ζωντανοί στο τρεμούλιασμα της φλόγας. Μπροστά από αυτούς μια Μαντόνα – τέτοια που ο νεαρός Ρύσζαρντ δεν είχε δει ποτέ, σε καμία εκκλησία, σε καμία εικόνα των βιβλίων του· ήταν ολωσδιόλου καλυμμένη! Η Μαντόνα φορούσε ένα πέπλο το οποίο είχε διπλώσει κατά τέτοιο τρόπο πάνω στο μέτωπο, στη μύτη και στο στόμα που μέσα από όλο αυτό το πανί φαίνονταν μονάχα τα μάτια από μια στενή σχισμάδα, τόσο βαθιά και τόσο νεκρά όσο μόνο έπειτα από χίλια χρόνια δακρύων μπορούσαν να γίνουν. Όλα αυτά, όπως και ο βωμός, σκαλισμένα και διαμορφωμένα στην πέτρα και στον πηλό του γεωλογικού στρώματος που είχε ανασκαφεί εδώ. Πά-

γχοι από κρύα πέτρα, στους οποίους κάθονταν έντεκα μοναχοί με μαύρα ράσα, η πλάτη στραμμένη στον Ρύσζαρντ και στους άλλους εισερχόμενους τροφίμους, τα σκυμμένα κεφάλια καλυμμένα με τις κουκούλες τους.

Οι τρόφιμοι οδηγήθηκαν μπροστά στον Χριστό από τον μεσαίο διάδρομο, ανάμεσα από τους μοναχούς που προσεύχονταν, όπου σταυροκοπήθηκαν και έπειτα κλήθηκαν να γυρίσουν. Ο Ρύσζαρντ κοίταξε πίσω και είδε: Κάτω από τις κουκούλες γυάλιζαν νεκροκεφαλές, τα κομποσκοίνια στα χέρια των μοναχών κρέμονταν από κόκαλα δαχτύλων – τούτοι οι μοναχοί ήταν σκελετοί.

Πιο κοντά στον Θεό είναι κανείς κάτω από τη γη παρά στις βουνοκορφές.

Ο Ματέους Οσβιέτσκι χτύπησε επανειλημμένα το μέτωπο με τα ακροδάχτυλά του. Αισθανόταν τη σάρκα του βαριά και σάπια. Και στην κοιλιά του, αριστερά λίγο κάτω από τον αφαλό, ένιωθε ένα κάψιμο. Ήξερε: Ήταν το κάψιμο του θανάτου. Δεν τον φόβιζε. Του έπαιρνε τον φόβο.

Αυτοί οι σκελετοί στα ράσα ήταν τα κόκαλα του επισκόπου Γιορντάνες και των μελών του ιδρυτικού κύκλου της επισκοπής του Πόζναν. Σχεδόν χίλια χρόνια παρέμεναν εδώ σε αιώνια σιωπηρή προσευχή. Μπροστά σε αυτούς τους έντεκα σκελετούς ορίστηκε για κάθε τρόφιμο ένα από τα έντεκα ονόματα των Αποστόλων. Έντεκα; Όχι του Ιούδα; Ναι, και του Ιούδα. Όμως θα ήταν αλαζονεία να δοθεί σε έναν μαθητή το όνομα του Πέτρου, του πρώτου εκπροσώπου του Θεού επί Γης. Όποιος είναι εκλεκτός θα γίνει Πέτρος, κι ας λέγεται Ιωάννης ή Παύλος.

Ο Ματέους Οσβιέτσκι πίεσε με τις παλάμες του τα αυτιά του. Τόσες φωνές μέσα στο κεφάλι του. Έκλεισε τα μάτια. Τόσες εικόνες. Δεν ήταν ανάμνηση, δεν ήταν προϊστορία. Ήταν το παρόν, το τώρα, έτσι όπως καθόταν μπροστά στον

Εσταυρωμένο. Και όπως το κάψιμο στην κοιλιά. Δε φοβόταν, είχε μόνο το σφίξιμο, όπως πριν από μια μεγάλη εξέταση, πριν από μια δύσκολη αποστολή. Οι εξετάσεις που μπορείς να τις δώσεις μόνο μία φορά είναι οι δυσκολότερες. Άνοιξε πάλι τα μάτια, σήκωσε το βλέμμα, κοίταξε και είδε την πληγή στο πλευρό του Σωτήρα.

Ο Ματέους Οσβιέτσκι κατά βάση ζήλευε τα θύματά του. Τα είχαν αφήσει όλα πίσω τους.

Σηκώθηκε, βγήκε από την πέτρα της εκκλησίας, έριξε μια ματιά στον φάρο του περιπολικού που χόρευε μπροστά στο ξενοδοχείο Άτλας και με σκυμμένο κεφάλι και την κουκούλα κατεβασμένη στο μέτωπο προχώρησε αργά μέσα στη βροχή προς τον σταθμό του μετρό Σαιντ Κατρίν.

Όταν ο Άλοϊς Έρχαρτ επέστρεψε στο ξενοδοχείο Άτλας, στην αρχή δεν τον άφησαν να μπει. Αν μη τι άλλο, το χέρι που ο αστυνομικός στην είσοδο του ξενοδοχείου άπλωσε προς το μέρος του το ερμήνευσε ως εντολή να σταθεί εκεί που βρισκόταν. Τι είπε ο αστυνομικός δεν κατάλαβε. Δε μιλούσε καλά γαλλικά.

Είχε δει από μακριά τους φάρους του περιπολικού και του ασθενοφόρου που στριφογύριζαν και είχε σκεφτεί ότι υπήρχε κάποιος αυτόχειρας. Είχε προχωρήσει αργά προς το ξενοδοχείο και αμέσως εμφανίστηκε πάλι εκείνο το συναίσθημα που τον είχε καταλάβει και το μεσημέρι: Σαν το τίποτα, στο οποίο κάθε άνθρωπος αργά ή γρήγορα κατακρημνίζεται, να εξαπλώνεται στο στήθος και στην κοιλιά, ξαφνικά, χωρίς αναγγελία ή και πρόσκληση. Σφιγμένος και με κομμένη την ανάσα το είχε νιώσει: αυτό το θαύμα όπου, στο περιορισμένο περίβλημα του σώματος, ένα αυξανόμενο κενό μπορεί να εξαπλώνεται δίχως τέλος. Η ψυχή ως μαύρη τρύπα η οποία ρουφούσε και εξαφάνιζε κάθε εμπειρία της ζωής

του, ώσπου απλωνόταν μόνο το τίποτα, το απόλυτο κενό, αλλά χωρίς την απαλότητα μιας νύχτας δίχως άστρα.

Τώρα στεκόταν μπροστά στη σκάλα που οδηγούσε στην είσοδο του ξενοδοχείου με πονεμένα κόκαλα και μυς που έκαιγαν από την κούραση· πίσω του λίγοι περιέργοι. Είπε στα αγγλικά ότι ήταν πελάτης του ξενοδοχείου, ότι έμνε σε ένα δωμάτιο εδώ – αλλά αυτό δεν άλλαξε τίποτα στο τεντωμένο χέρι. Η κατάσταση του φάνηκε τόσο σουρεαλιστική που δε θα ένοιωθε κατάπληξη αν τον συλλάμβαναν. Αλλά δεν ήταν απλώς ένας γέρος που το σώμα του άρχιζε να τον εγκαταλείπει αμετάκλητα, ήταν επίσης ο ομότιμος καθηγητής δόκτωρ Έρχαρτ, ο οποίος μια ζωή είχε υπάρξει αυθεντία. Τουρίστας, είπε με σταθερή φωνή, ήταν τουρίστας. Εδώ! Σε τούτο το ξενοδοχείο. Και επιθυμούσε να πάει στο δωμάτιό του. Τότε ο αστυνομικός τον συνόδευσε στο λόμπι και τον οδήγησε σε έναν σχεδόν δίμετρο άντρα, πεννηντάρη, που φορούσε ένα υπερβολικά στενό γκριζό κοστούμι, ο οποίος του ζήτησε ταυτότητα.

Γιατί ο καθηγητής στεκόταν με σκυμμένο το κεφάλι; Κοίταζε τη φουσκωμένη κοιλιά εκείνου του γιγάντιου άντρα – και ξαφνικά ένωσε συμπόνια. Υπάρχουν άνθρωποι που με την ογκώδη φυσική τους παρουσία φαίνονται αιώνια δυνατοί, πάντοτε σε καλή κατάσταση, ποτέ ασθενικοί, ώσπου ξαφνικά βρίσκονται ξαπλωμένοι σαν να τους χτύπησε αστροπελέκι, νεκροί σε μια ηλικία για την οποία λέμε: μα σιγά την ηλικία. Πάντοτε περήφανοι για την κράση τους, θεωρούσαν τον εαυτό τους αθάνατο όσο μπορούσαν να υψώσουν το ανάστημά τους μπροστά σε άλλους, να το ορθώσουν απέναντι σε άλλους. Αυτοί οι άνθρωποι δεν αντιμετώπιζαν ποτέ το ερώτημα τι θα αποφάσιζαν εάν ήταν γέροι ή έπασχαν από κάποια χρόνια ασθένεια, εάν σε ένα προβλέψιμο χρονικό διάστημα χρειάζονταν φροντίδα. Αυ-

τός ο άνθρωπος ήταν εσωτερικά σάπιος και σαθρός, θα έπεφτε σύντομα, απλώς δεν το ήξερε.

Ο καθηγητής Έρχαρτ τού έδωσε το διαβατήριό του.

Πότε είχε φτάσει; Parlez-vous français; No; English; Μιλούσε γαλλικά; Όχι; Αγγλικά; Πότε είχε βγει από το ξενοδοχείο; Μήπως ήταν στο ξενοδοχείο μεταξύ εφτά και οκτώ το απόγευμα;

Γιατί αυτές οι ερωτήσεις;

Υπηρεσία ανθρωποκτονιών. Ένας άντρας δολοφονήθηκε σε κάποιο από τα δωμάτια του ξενοδοχείου.

Τον πονούσε το δεξί του μπράτσο. Ο καθηγητής Έρχαρτ σκέφτηκε ότι ίσως ήταν ήδη εμφανές πως έτριβε διαρκώς το μπράτσο του, το πίεζε, το μάλαζε.

Έβγαλε την ψηφιακή φωτογραφική μηχανή από την τσέπη του αδιάβροχού του. Μπορούσε να δείξει πού είχε βρεθεί. Σε κάθε φωτογραφία υπήρχε ένδειξη πότε την είχε βγάλει.

Ο αστυνομικός χαμογέλασε. Είδε τις φωτογραφίες μία μία. Απόγευμα στη συνοικία της Ευρώπης. Το Μπερλεμόν, το κτίριο Γιούστους Λίφσιους. Η πινακίδα «Rue Joseph II».*

Για ποιο λόγο η πινακίδα;

Είμαι Αυστριακός!

Α, μάλιστα!

Το γλυπτό «Το όνειρο της Ευρώπης» στην οδό ντε λα Λουά. Το μπρούντζινο άγαλμα ενός τυφλού (ή μήπως υπνοβάτη);, ο οποίος, από ένα βάθρο, κάνει ένα βήμα στο κενό. Τι βρίσκουν και φωτογραφίζουν αυτοί οι τουρίστες! Να. Εφτά και τέταρτο: Γκραν Πλας. Εκεί διάφορες φωτογραφίες μέχρι τις εφτά και είκοσι οκτώ. Και η τελευταία φωτογρα-

---

* Ιωσήφ Β' της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (Βιέννη, 1741-1790). (Σ.τ.Μ.)

φία: οκτώ και τέσσερα, Αγία Αικατερίνη, ο κυρίως ναός. Ο αστυνομικός πάτησε το κουμπί και επέστρεψε στην πρώτη φωτογραφία. Το πάτησε ξανά. Ο Χριστός, η Αγία Τράπεζα και μπροστά σε έναν πάγκο ένας άντρας, στη ράχη του οποίου έγραφε «Guinness».

Χαμογέλασε ειρωνικά και του επέστρεψε τη φωτογραφική μηχανή.

Μόλις ο Άλοις Έρχαρτ μπήκε στο δωμάτιό του πήγε στο παράθυρο, κοίταξε έξω τη βροχή, πέρασε το χέρι του στα υγρά μαλλιά του, προσπάθησε ν' ακούσει τη φωνή μέσα του. Δεν άκουγε τίποτα. Όταν είχε φτάσει, κατά το μεσημέρι, είχε ανοίξει αμέσως το παράθυρο και είχε σκύψει έξω για να έχει καλύτερη θέα στην πλατεία, είχε σκύψει πολύ, παραλίγο να χάσει την ισορροπία του, τα πόδια του έχασαν την επαφή με το πάτωμα, έβλεπε κιόλας την ασφαλτο να πλησιάζει, όλα έγιναν τόσο γρήγορα, έκανε προς τα πίσω, έπεσε από το παράθυρο στο πάτωμα και χτύπησε το δεξί του μπράτσο στο καλοριφέρ, κάθισε σε μια γελοία στάση στο πάτωμα – και είχε μια αίσθηση σαν να βρισκόταν σε ελεύθερη πτώση, που την είχε μόλις αποφύγει, μια αίσθηση που την έχει κανείς ίσως μια στιγμή πριν πεθάνει. Έπειτα σηκώθηκε, κάθισε στο κρεβάτι ξέπνοος και ξάφνου ένιωσε εκείνη την ευφορία: Ήταν ελεύθερος. Ακόμα. Μπορούσε να αποφασίζει ελεύθερα. Και θα έπαιρνε την απόφαση. Όχι τώρα αμέσως. Αλλά εγκαίρως. Αυτόχειρας – ηλίθιος όρος! Αυτεξούσιος, ελεύθερος άνθρωπος! Το ήξερε ότι έπρεπε – και ξάφνου ήξερε ότι μπορούσε να το κάνει κιόλας. Ο θάνατος, του ήταν ξεκάθαρο τώρα, ήταν τόσο κοινότοπος, ασήμαντος και αναπόφευκτος, όπως το σημείο «Διάφορα» στο τέλος ενός ωρολόγιου προγράμματος. Ήταν η στιγμή που δε θα συνέβαινε τίποτα πια. Τον θάνατο έπρεπε να τον υπερπηδήσει. Να περνηθεί.

Δεν ήθελε να πεθάνει όπως η γυναίκα του. Τόσο ανήμπορη στο τέλος, τόσο εξαρτημένη από...

Πήρε το τηλεχειριστήριο και άνοιξε την τηλεόραση. Έβγαλε το πουκάμισό του, είδε ότι στο δεξί του μπράτσο είχε μια μελανιά. Πάτησε το κουμπί του τηλεχειριστήριου: παρακάτω! Έβγαλε το παντελόνι, παρακάτω! Τις κάλτσες, παρακάτω! Το σώβρακο, παρακάτω! Κατέληξε στον σταθμό Arte. Εκεί μόλις άρχιζε μια ταινία, ένα κλασικό έργο: Όσο υπάρχουν άνθρωποι. Το είχε δει πριν από δεκαετίες. Ξάπλωσε στο κρεβάτι. Μια φωνή είπε: «Την ταινία σάς την προσφέρει η parship.de, το μεγαλύτερο γραφείο γνωριμιών».

Ακριβώς τη στιγμή που το ασθενοφόρο έμπαινε στην πλατεία η Φένια Ξενοπούλου σκεφτόταν τη σωτηρία. Δεν ήταν σύμπτωση. Εδώ και μέρες δε σκεφτόταν τίποτε άλλο, της είχε γίνει έμμονη ιδέα και γι' αυτό το σκέφτηκε και τώρα: Σωτηρία! Πρέπει να με σώσει!

Καθόταν στο εστιατόριο Μενέλαος, απέναντι από το ξενοδοχείο Άτλας, και έτρωγε βραδινό μαζί με τον Κάι-Ούβε Φρίγκε, τον οποίο, έπειτα από μια σύντομη περιπέτεια προ διετίας, όταν ήταν μόνοι τους τον αποκαλούσε Φριτζ, αφήνοντας κοκέτικα αδιευκρίνιστο αν άλλαζε το όνομά του ώστε να φέρνει σε Φριτς επειδή ήταν Γερμανός ή έπαιζε με τη λέξη fridge, ψυγείο, επειδή με την τυπική και άφογγη συμπεριφορά του φαινόταν τόσο ψυχρός. Ο Φρίγκε, ψηλός, λίγο ανοικονόμητος, ευκίνητος άντρας στα σαράντα πέντε, με καταγωγή από το Αμβούργο, βρισκόταν στις Βρυξέλλες δέκα χρόνια. Στις μάχες χαρακωμάτων, στις ίντριγκες και στα αλισβερίσια που, όπως είναι φυσικό, προηγούνται του σχηματισμού ενός νέου γραφείου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ήταν τυχερός (ή δεν είχε επαναπαυθεί στην τύχη του) και είχε κάνει ένα εντυπωσιακό άλ-

μα στην καριέρα του. Τώρα ήταν επικεφαλής του γραφείου της Γενικής Διεύθυνσης Εμπορίου και, επομένως, είχε μεγάλη επιρροή ως διευθυντής του ιδιαίτερου γραφείου ενός από τους ισχυρότερους επιτρόπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το γεγονός ότι σε μια πόλη γεμάτη εξαιρετικά εστιατόρια συναντήθηκαν ειδικά σε ένα ελληνικό, το οποίο μάλιστα αποδείχτηκε μέτριο, δεν ήταν επιθυμία της Φένιας Ξενοπούλου. Η ίδια δεν είχε καμία νοσταλγία για τις γεύσεις και τα αρώματα της κουζίνας της πατρίδας της. Ο Κάι-Ούβε Φρίγκε το είχε προτείνει: Ήθελε να είναι μια ένδειξη αλληλεγγύης προς την Ελληνίδα συνάδελφό του, τώρα που, αφού η Ελλάδα είχε σχεδόν χρεοκοπήσει και της είχε δοθεί το τέταρτο πανάκριβο πακέτο σωτηρίας, «οι Έλληνες» είχαν ξοφλήσει όσον αφορά τόσο τους συναδέλφους όσο και την κοινή γνώμη. Ήταν βέβαιος ότι θα κέρδιζε πόντους όταν πρότεινε με μείλ: «Μενέλαος; Στη Βιε Μαρσέ ο Γκραιν, στη Σαιντ Κατρίν, λένε πως είναι πολύ καλό ελληνικό!» κι εκείνη απάντησε «οκεί». Της ήταν αδιάφορο πού. Ζούσε και εργαζόταν ήδη πολλά χρόνια στις Βρυξέλλες για να ασχολείται ακόμα με πατριωτισμούς. Το μόνο που ήθελε ήταν σωτηρία. Τη δική της.

Το ότι το ταμείο που είχε κληθεί να αποτρέψει τη χρεοκοπία της Ελλάδας αποκαλούνταν «ομπρέλα σωτηρίας» ήταν ακουσίως κωμικό, είπε ο Φρίγκε. Βλέπεις, η επιτυχής μεταφορική έκφραση σ' εμάς είναι ζήτημα τύχης!

Η Φένια Ξενοπούλου δεν το βρήκε καθόλου αστείο ούτε κατάλαβε τι εννοούσε ο Φρίγκε, γέλασε όμως και το πρόσωπό της έλαμψε. Ήταν σαν μάσκα και εκείνη δεν ήταν σίγουρη αν φαινόταν η προσποίηση ή αν είχε ακόμα την ικανότητα την οποία παλιότερα μπορούσε πάντα να εμπιστεύεται: Αν η δεξιοτεχνική χρήση των μυών του προσώ-

που, της χρονικής συγκυρίας, της αστραφτερά λευκής οδο-ντοστοιχίας και του θερμού βλέμματος απέδιδαν μια εικόνα ακαταμάχητης φυσικότητας. Και για την προσποίηση ακόμα χρειάζεται ταλέντο, αλλά η Φένια, έπειτα από την κάμψη της σταδιοδρομίας της –στην ηλικία της! Έκλεινε τα σαράντα!– ένωθε τέτοια ταραχή που δεν ήταν πλέον σίγουρη ούτε και για το φυσικό της χάρισμα να αρέσει σκοπίμως. Ένωθε την ανασφάλεια να καλύπτει την εμφάνισή της σαν ψωρίαση.

Ο Κάι-Ούβε είχε παραγγείλει μόνο μία χωριάτικη. Η πρώτη σκέψη της Φένιας ήταν να πει: Κι εγώ το ίδιο. Έπειτα όμως άκουσε τον εαυτό της να παραγγέλνει γιουβέτσι! Ήταν χλιαρό και γεμάτο λίπος. Γιατί είχε χάσει πια τον έλεγχο του εαυτού της; Είχε αρχίσει να παχαίνει επικίνδυνα. Έπρεπε να προσέξει. Το γκαρσόνι ξαναγέμισε τα ποτήρια τους. Η Φένια κοίταξε το κρασοπότηρο και σκέφτηκε: άλλες ογδόντα θερμίδες. Ήπια μια γουλιά νερό, μάζεψε τις δυνάμεις της και έριξε μια ματιά στον Κάι-Ούβε, προσπάθησε, κρατώντας το ποτήρι του νερού με τα δύο χέρια και πιέζοντάς το στο κάτω χέιλος της, να κοιτάζει συνωμοτικά και ταυτόχρονα προκλητικά. Από μέσα της έβριζε. Τι είχε πάθει;

Ομπρέλα σωτηρίας! είπε ο Κάι-Ούβε. Στα γερμανικά μπορείς να φτιάξεις τέτοιους νεολογισμούς και αρκεί να γραφτούν τρεις φορές στην εφημερίδα *Frankfurter Allgemeine* για να τους θεωρεί κάθε μορφωμένος κανονικές εκφράσεις. Κι έπειτα δεν αποβάλλονται με τίποτα. Το αφεντικό το λέει μπροστά σε κάθε κάμερα. Οι διερμηνείς έχουν βρει τον μπελά τους. Στα γαλλικά και στα αγγλικά υπάρχουν το σωσίβιο και η ομπρέλα. Τι είναι, λοιπόν, μας ρώτησαν μια «ομπρέλα σωτηρίας»; Οι Γάλλοι το μετέφρασαν αρχικά «parachute». Διαμαρτυρήθηκε όμως το Μέγαρο των Ηλυσίων: Το αλεξίπτωτο δεν εμποδίζει την πτώση, απλώς την

επιβραδύνει, και αυτό δίνει λάθος μήνυμα, παρακαλούμε, λοιπόν, τους Γερμανούς...

Όταν ο Κάι-Ούβε έτρωγε μια ελιά και άφηγε το κουκούτσι στο πιάτο, η Φένια είχε την εντύπωση ότι έπαιρνε μόνο τη γεύση της ελιάς και επέστρεφε τις θερμίδες στην κουζίνα.

Τότε άρχισε να ουρλιάζει η σειρήνα, έπειτα ο μπλε φάρος, μπλε μπλε μπλε μπλε...

Φριτζ;

Ναι;

Πρέπει να... Ήταν έτοιμη να το πει: Να με σώσεις. Ήταν όμως αδύνατον. Το διόρθωσε: Να με βοηθήσεις! Ούτε αυτό. Έπρεπε να φαίνεται ικανή, όχι αβοήθητη.

Ναι; Ο Κάι-Ούβε κοίταξε από το παράθυρο απέναντι στο ξενοδοχείο Άτλας. Είδε να βγάζουν ένα φορείο από το ασθενοφόρο και άντρες να το μεταφέρουν μέσα. Όσο κοντά στο ξενοδοχείο κι αν ήταν το εστιατόριο Μενέλαος, η απόσταση παραήταν μεγάλη για να σκεφτεί τον θάνατο. Γι' αυτόν ήταν μονάχα χορογραφία, άνθρωποι κινούνταν στον ρυθμό του φωτός και του ήχου.

Πρέπει, είχε πει εκείνη – τώρα ήθελε να πάρει τη λέξη πίσω, αλλά δε γινόταν πια – να καταλάβεις... Μα καταλαβαίνεις! Το ξέρω, καταλαβαίνεις ότι εγώ... έτσι δεν είναι;

Ναι; Την κοίταξε.

Οι σειρήνες των περιπολικών.

Αρχικά η Φένια Ξενοπούλου δούλευε στη Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού. Ο επίτροπος, ένας Ισπανός, ήταν άσχετος. Αλλά κάθε επίτροπος είναι τόσο καλός όσο το γραφείο του, κι εκείνη την είχαν προσέξει ως εξαίρετο κομμάτι ενός γραφείου που λειτουργούσε τέλεια. Χώρισε. Δεν είχε ούτε τον χρόνο ούτε τη διάθεση κάθε δεύτερο ή το πολύ κάθε τρίτο Σαββατοκύριακο να έχει στο διαμέρισμά

της στις Βρυξέλλες –ή να τον επισκέπτεται στην Αθήνα– έναν άντρα που φλυαρούσε για διάφορες λεπτομέρειες της αθηναϊκής κοινωνίας καπνίζοντας πούρα σαν γελοιογραφία νεόπλουτου. Είχε παντρευτεί έναν διάσημο δικηγόρο και έδωξε από το σπίτι της έναν επαρχιακό δικολάβο! Έπειτα ανέβηκε ένα σκαλοπάτι παραπάνω και μπήκε στο γραφείο του επιτρόπου Εμπορίου. Στο εμπόριο κερδίζεις αναγνώριση όταν συντρίβεις περιορισμούς. Η Φένια δεν είχε πια ιδιωτική ζωή, δεν είχε δεσμεύσεις, το μόνο που υπήρχε ήταν το ελεύθερο διεθνές εμπόριο. Πίστευε ειλικρινά ότι η σταδιοδρομία που έβλεπε να ανοίγεται μπροστά της θα ήταν η ανταμοιβή για τη συμμετοχή της στη βελτίωση του κόσμου. Ο όρος «δίκαιο εμπόριο» ήταν για τη Φένια μια ταυτολογία. Το εμπόριο ήταν η προϋπόθεση για διεθνή δικαιοσύνη. Ο επίτροπος, ένας Ολλανδός, είχε αναστολές. Ήταν αδιανόητα σχολαστικός. Η Φένια δούλευε σκληρά για να υπολογίσει πόσα φιορίνια κόστιζαν οι αναστολές του. Ο άνθρωπος λογάριάζε ακόμα σε φιορίνια! Οι δάφνες που του απονέμονταν όταν η Φένια τον έπειθε άξιζαν χρυσάφι! Τώρα θα ερχόταν το επόμενο άλμα. Η Φένια περίμενε να ανέλθει κι άλλο στη συγκρότηση της νέας επιτροπής μετά τις ευρωεκλογές. Και πράγματι, πήρε προαγωγή. Της έδωσαν ένα τμήμα. Πού ήταν το πρόβλημα; Είδε την προαγωγή σαν υποβάθμιση, σαν κάμψη της καριέρας της, σαν παραγκωνισμό: Έγινε προϊσταμένη της Διεύθυνσης C («Επικοινωνία») στη Γενική Διεύθυνση Πολιτισμού!

Πολιτισμού!

Είχε σπουδάσει οικονομικά στο London School of Economics, είχε μεταπτυχιακό από το Πανεπιστήμιο του Στάνφορντ, είναι πετύχει στις εξετάσεις της Κομισιόν και τώρα βρισκόταν στον Πολιτισμό – αυτό ήταν πιο παράλογο κι από το παιχνίδι Monopoly. Ο Πολιτισμός ήταν ένα ασήμαντο

χαρτοφυλάκιο, χωρίς προϋπολογισμό, χωρίς επιρροή και δύναμη. Οι συνάδελφοι αποκαλούσαν τον Πολιτισμό χαρτοφυλάκιο-άλλοθι – αν ήταν έστω κι αυτό! Τα άλλοθι είναι σημαντικά, κάθε πράξη χρειάζεται άλλοθι! Ο Πολιτισμός όμως δεν ήταν καν για τα μάτια του κόσμου, γιατί κανένα μάτι δεν κοιτούσε τι έκανε ο Πολιτισμός. Σε συνεδριάσεις της Επιτροπής, όποτε ο επίτροπος Εμπορίου ή Ενέργειας, ακόμα και η επίτροπος Αλιείας έπρεπε να πάνε στην τουαλέτα, διέκοπταν τη συνεδρίαση και περίμεναν να επιστρέψουν. Όποτε όμως έπρεπε να βγει έξω η επίτροπος Πολιτισμού συνέχιζαν απερίσπαστοι τη συνεδρίαση, ούτε που πρόσεχαν αν εκείνη βρισκόταν στην τουαλέτα ή στο τραπέζι των συνεδριάσεων.

Η Φένια Ξενοπούλου είχε μπει σε έναν ανελκυστήρα ο οποίος ανέβαινε μεν, αλλά είχε σταματήσει μεταξύ δύο ορόφων χωρίς κανείς να το πάρει χαμπάρι.

Πρέπει να βγω! είπε. Όταν επέστρεψε από την τουαλέτα, είδε ότι εκείνος τηλεφώνουσε. Δεν περιμένα.

Ο Φριτζ και η Ξένια κοιτούσαν από το παράθυρο το ξενοδοχείο απέναντι, σιωπηλοί σαν ηλικιωμένο ζευγάρι που χαιρόταν επειδή συνέβαινε κάτι για το οποίο θα μπορούσαν να πουν δυο κουβέντες.

Τι τρέχει εκεί πέρα;

Δεν έχω ιδέα! Ίσως κάποιος στο ξενοδοχείο να έπαθε έμφραγμα, είπε ο Φριτζ.

Μα δε θα ερχόταν η αστυνομία για ένα έμφραγμα!

Σωστά, είπε εκείνος. Έπειτα από μια σύντομη παύση παραλίγο να της πει: Μια και ήρθε η κουβέντα στην καρδιά.

Τι γίνεται με την ερωτική σου ζωή; Αλλά δε ρώτησε.

Κάτι έχεις εσύ! της είπε.

Ναι!

Μπορείς να μου μιλήσεις ελεύθερα!

Άκουγε και έγνεφε καταφατικά, και πάλι έγνεφε, πού και πού πετούσε ένα μακρόσυρτο «οκέι» για να της δείξει ότι παρακολουθούσε και στο τέλος είπε: Τι μπορώ να κάνω για σένα;

Πρέπει να με ζητήσεις. Μπορείς να με... ναι, να με ζητήσεις; Θέλω να γυρίσω στο Εμπόριο. Ή μήπως μπορείς να μιλήσεις με τον Κενό; Έχεις καλή σχέση μαζί του. Σε ακούει. Ίσως αυτός μπορεί να κάνει κάτι. Πρέπει να φύγω από τον Πολιτισμό. Πνίγομαι εκεί πέρα.

Ναι, είπε εκείνος. Ξαφνικά ένωσε φόβο. Ίσως, πάλι, η λέξη να είναι υπερβολική. Ένωσε ένα σφίξιμο που δεν μπορούσε να το εξηγήσει. Ποτέ δε σκεφτόταν τη ζωή του. Παλιότερα, κάποτε είχε κάνει σκέψεις για τη ζωή του – πολύ παλιότερα, τότε που δεν είχε ακόμα εμπειρία. Ήταν φαντασίες, όνειρα, μπέρδευε τα όνειρα με σκέψεις. Δεν μπορούσε να πει κανείς ότι είχε ακολουθήσει τα όνειρά του. Όπως όταν πηγαίνει κάποιος σε μια συγκεκριμένη αποβάθρα του σταθμού, είχε πάει εκεί όπου άρχιζε το ταξίδι για έναν ορισμένο προορισμό. Έκτοτε βρισκόταν στις γραμμές του τρένου. Ήξερε ενδόμυχα ότι συχνά μόνο από τύχη δεν εκτροχιάζεσαι. Όσο όμως βρίσκεσαι στις γραμμές δεν υπάρχει τίποτα παραπάνω να σκεφτείς. Η ζωή. Η ζωή λειτουργεί ή δε λειτουργεί. Κι όταν αυτή λειτουργεί, τούτο το «αυτή» αντικαθίσταται από το «εγώ». Εγώ λειτουργώ. Δεν τα σκεφτόταν όλα αυτά. Του ήταν απλώς σαφή. Μπέρδευε αυτή τη σαφήνεια με το στέρεο έδαφος στο οποίο περπατούσε χωρίς να χρειάζεται να σκέφτεται κάθε του βήμα. Τώρα όμως αυτό το έδαφος είχε μια ελαφριά αστάθεια. Γιατί; Δεν αναρωτήθηκε. Ένωσε μόνο αυτό το ελαφρό σφίξιμο. Πάω λίγο στην τουαλέτα!

Έπλυνε τα χέρια του, κοιτάχτηκε στον καθρέφτη. Η εικόνα δεν του φάνηκε ξένη. Μη ξένη ωστόσο δε σημαίνει και

οικεία. Έβγαλε από το πορτοφόλι του ένα Βιάγκρα. Είχε πάντα μαζί του. Το δάγκωσε, ήπιε μια γουλιά νερό και ξανάπλυνε τα χέρια του.

Ήξερε ότι η Φένια, ακριβώς όπως και ο ίδιος, έπρεπε να σηκωθεί πολύ πρωί. Ότι, επομένως, έπρεπε να πέσουν σύντομα στο κρεβάτι. Έπρεπε να λειτουργήσουν.

Πήραν ένα ταξί για το Ιξέλ, όπου ήταν το διαμέρισμά του. Εκείνος προσποιήθηκε πόθο, εκείνη οργασμό. Η χημεία ήταν σωστή. Έξω από το παράθυρο αναβόσβηνε η μπλε φωτεινή επιγραφή του μπαρ Le Cerf Bleu, στην απέναντι πλευρά του δρόμου. Ο Κάι-Ούβε Φρίγκε σηκώθηκε και έκλεισε τις κουρτίνες.

Υπήρχε κάποιος στο παράθυρο; Ο μαύρος εκδικητής. Το φάντασμα. Ο άνθρωπος-σκιά. Έμοιαζε με φιγούρα από κόμικς, ζωγραφισμένη στον τοίχο του εγκαταλειμμένου σπιτιού. Όλα τα παράθυρα του σπιτιού λοξά απέναντι από το ξενοδοχείο Άτλας, στη γωνία της οδού ντε λα Μπραι, ήταν σκοτεινά, η βιτρίνα του καταστήματος ήταν κλεισμένη με σανίδες, από τις οποίες ανέμιζαν μισοσκιτισμένες αφίσες. Στο πλάι, στον τοίχο, γκράφιτι, λέξεις γραμμένες με σπρέι, δυσανάγνωστες – διακοσμητικά σχέδια, μυστική γραφή, σύμβολα; Μπροστά στο σπίτι ένα σανίδωμα και πάνω του μια ταμπέλα της εταιρείας κατεδαφίσεων De Meuter. Ο αστυνόμος Α΄ Μπρυνφό ήξερε, βέβαια, ότι η μαύρη μορφή, πλαισιωμένη από το κούφωμα του παραθύρου στον πρώτο όροφο του άψυχου σπιτιού, δεν ήταν γκράφιτι. Αυτή την εντύπωση έδινε όμως. Σε κάθε γωνιά αυτής της πόλης οι τοίχοι των σπιτιών ήταν ζωγραφισμένοι μέχρι πάνω στους κορφιάδες με εικόνες κόμικς, με αντίγραφα ή παραλλαγές των σχεδίων του Ερζέ ή του Μορρίς, των ζώων του Μπονόμ ή με έργα νεαρών που πίστευαν ότι είναι διάδοχοι αυ-

τών των καλλιτεχνών. Αν οι Βρυξέλλες ήταν ανοιχτό βιβλίο, τότε ήταν ένας τόμος κόμικς.

Ο αστυνόμος Α΄ Μπρυνφό είχε βγει από το ξενοδοχείο για να δώσει εντολή στους αστυνομικούς στην κλούβα να περάσουν από τα γειτονικά σπίτια και να ρωτήσουν αν κάποιος τη δεδομένη στιγμή έτυχε να κοιτάζει από το παράθυρο και είχε δει κάτι.

Η χρονιά αρχίζει καλά, αστυνόμει!

Κάθε μέρα αρχίζει καλά, είπε ο Μπρυνφό. Η βροχή είχε κοπάσει, ο αστυνόμος Α΄ στεκόταν με τα πόδια σε διάσταση, ανασήκωσε το παντελόνι του και, ενώ μιλούσε με τους αστυνομικούς, άφησε το βλέμμα του να πλανηθεί στις προσόψεις των κτιρίων απέναντι. Και τότε την είδε: τη σκιώδη σιλουέτα στο πλαίσιο του παραθύρου.

Πράγματι, ένας άντρας στεκόταν στο παράθυρο. Ο αστυνόμος κάρφωσε το βλέμμα του πάνω του. Ο άντρας δεν κουνιόταν. Ήταν στ' αλήθεια άνθρωπος; Ή μήπως ήταν κούκλα; Αλλά γιατί να στέκει μια κούκλα πίσω από το παράθυρο; Μήπως ήταν σκιά και τον γελούσε το σχήμα της; Ή ήταν γκράφιτι; Ο αστυνόμος χαμογέλασε. Όχι εμφανώς βέβαια. Μέσα του. Όχι, ήταν ένας άνθρωπος εκεί! Κοιτούσε κάτω; Έβλεπε ότι ο αστυνόμος κοιτούσε ψηλά προς το μέρος του; Τι είχε δει;

Άντε! είπε ο αστυνόμος Α΄ Μπρυνφό. Δουλειά! Εσύ σ' εκείνο το σπίτι, εσύ στο άλλο εκεί! Κι εσύ...

Και στο ερείπιο; Μα είναι άδειο!

Ναι, και σε αυτό! Για κοίτα εκεί πάνω!

Ο άνθρωπος σκιά είχε εξαφανιστεί.

Απομακρύνθηκε από το παράθυρο. Πού είχε τατσιγάρα του; Ίσως στο παλτό. Το παλτό βρισκόταν πάνω στην καρέκλα της κουζίνας, το μόνο έπιπλο που υπήρχε ακόμα σ'

αυτό το διαμέρισμα. Ο Νταβίντ ντε Φριντ πήγε στην κουζίνα, πήρε το παλτό. Τι ήθελε; Το παλτό. Γιατί; Στεκόταν αναποφάσιστος και το κοιτούσε. Ήταν ώρα να φεύγει. Ναι. Δεν υπήρχε τίποτα πια εδώ. Τίποτα να κάνει. Το διαμέρισμα είχε αδειάσει τελείως. Κοίταξε έναν τετράγωνο λεκέ στον τοίχο. Εκεί κρεμόταν κάποτε ένας πίνακας. «Δάσος στο Μπορτμερμπέκ», μια ειδυλλιακή τοπιογραφία. Θυμόταν ακόμα πώς το είχε κρεμάσει εκεί. Έπειτα το είχε μια ζωή μπροστά στα μάτια του, ώσπου έπαψε πια να το βλέπει. Και τώρα ένα άδειο σημείο. Έβλεπες μόνο ότι κάποτε είχε υπάρξει εκεί κάτι που δεν υπήρχε πια. Μια ιστορία της ζωής: ένα κενό περίγραμμα σε μια ταπετσαρία, που κι αυτή είχε κολληθεί πάνω σε μια προϊστορία. Πιο κάτω φαινόταν το περίγραμμα της ντουλάπας που βρισκόταν κάποτε εδώ. Τι φύλαγε εκεί μέσα; Ότι μαζεύεται στη διάρκεια μιας ζωής. Και τι βρομιά από πίσω! Εμφανίζεται μετά. Πηχτή σκόνη, γραμμές από λιπαρή, σκούρα σβολιασμένη βρομιά. Μπορεί να καθαρίζεις όλη σου τη ζωή, ναι, να καθαρίζεις μια ζωή, στο τέλος όμως, όταν ο χώρος έχει αδειάσει, το μόνο που μένει είναι βρομιά! Πίσω από κάθε επιφάνεια που καθαρίζεις, πίσω από κάθε προσωπίο που γυαλίζεις. Όταν είσαι νέος μην πιστέφεις ότι τίποτα δε θα έχει ακόμα σαπίσει, μουχλιάσει και αποσυντεθεί όταν ξάφνου θα αποσύρουν τη ζωή σου. Είσαι νέος και νομίζεις ότι η ζωή σου έχει δώσει πολύ λίγα ή και τίποτα; Όμως η βρομιά από πίσω είναι πάντοτε η βρομιά μιας ολόκληρης ζωής. Εκείνο που απομένει είναι μόνο βρομιά, γιατί είσαι βρομιά και καταλήγεις στη βρομιά. Αν πάλι γεράσεις, είσαι τυχερός. Έχεις γελαστεί όμως, ακόμα κι αν καθάριζες σε όλη τη ζωή που σου χαρίστηκε, στο τέλος έρχεται το ξεκαθάρισμα – και τι βλέπουμε; Βρομιά. Η βρομιά είναι πίσω από όλα, είναι το θεμέλιο όλων αυτών που καθάριζες.

Μια καθαρή ζωή. Αυτό είχες. Όσπου εμφανίζεται η βρομιά. Εκεί ήταν ο νεροχύτης. Διαρκώς έπλενε. Πλυντήριο πιάτων δεν είχε ποτέ. Κάθε πιάτο, κάθε φλιτζάνι τα έπλενε αμέσως μετά τη χρήση. Όποτε έπινε μόνος του έναν καφέ, και ήταν μόνος, σχεδόν πάντοτε ήταν μόνος, έπινε τον καφέ όρθιος, δίπλα στον νεροχύτη, ώστε να μπορεί να πλύνει αμέσως το φλιτζάνι, τελευταία γουλιά καφέ και άνοιγμα της βρύσης. Ήταν πάντοτε μία κίνηση, πλύσιμο, στέγνωμα, γυάλισμα και επανατοποθέτηση του φλιτζανιού στη θέση του, ώστε να είναι όλα καθαρά, αυτό ανέκαθεν το θεωρούσε σημαντικό, μια ζωή καθαρή. Κι έπειτα: Τι βλέπεις τώρα εκεί όπου ήταν ο νεροχύτης; Μούχλα, μύκητες, μουντζούρες, βρομιά. Τη βλέπεις ακόμα και στο σκοτάδι ή στο μισοσκόταδο. Τη βρομιά. Δεν υπήρχε τίποτα πια, όλα είχαν απομακρυνθεί, αυτό όμως ήταν ακόμα εκεί, το έβλεπες: τους λεκέδες πίσω από την καθαρή ζωή.

Έριξε πάλι το παλτό πάνω στην καρέκλα. Ήθελε – τι ήθελε;

Έριξε μια ματιά τριγύρω. Γιατί δεν έφευγε; Θα έπρεπε να φύγει. Να το βάλει στα πόδια. Τούτο δω δεν ήταν πια το διαμέρισμα στο οποίο είχε ζήσει. Τούτοι δω ήταν απλώς ακόμα οι χώροι μέσα στους οποίους είχε ζήσει μια προζωή. Μια γύρα ακόμα. Για ποιο σκοπό; Για να κοιτάζει άδεια δωμάτια; Πήγε στην κρεβατοκάμαρα. Εκεί όπου κάποτε βρισκόταν το κρεβάτι το ξύλινο πάτωμα ήταν πιο ανοιχτόχρωμο, το τετράγωνο που ξεχώριζε έμοιαζε στο μισοσκόταδο σαν μεγάλη καταπακτή. Προχώρησε, παρακάμπτοντας το τετράγωνο, στο παράθυρο. Γιατί δεν πάτησε πάνω του, γιατί έκανε κύκλο μέσα σε τούτο το άδειο δωμάτιο, σαν να φοβόταν ότι εκείνο το τετράγωνο θα μπορούσε πραγματικά να ανοίξει και να τον καταπιεί; Δε φοβόταν. Εδώ βρισκόταν πάντοτε το κρεβάτι· πήγε από την πόρτα

στο παράθυρο, όπως πήγαινε μια ζωή στο παράθυρο παρακάμπτοντας το κρεβάτι. Κοίταξε έξω: Η σκάλα κινδύνου του γειτονικού κτιρίου, ενός σχολείου, βρισκόταν τόσο κοντά που σχεδόν μπορούσε να την αγγίξει. Μία φορά τον χρόνο έκαναν άσκηση πυρασφάλειας. Η σειρήνα ηχούσε και οι μαθητές μάθαιναν να κατεβαίνουν από τη σκάλα κινδύνου γρήγορα και με τάξη. Πόσες φορές ο Νταβίντ είχε σταθεί σε τούτο το παράθυρο παρακολουθώντας. Τη διαφυγή. Μια άσκηση. Σε τόσο μικρή απόσταση που θα μπορούσε να την αγγίξει – τρόπος του λέγειν. Η σκάλα ήταν σε τόσο μικρή απόσταση όταν είχε μπει στο διαμέρισμα. Τότε αυτό ήταν ένα επιχείρημα για να αγοράσει το διαμέρισμα. Το διαμέρισμα βρίσκεται σε καλή θέση, είχε πει ο πωλητής, και ο ντε Φριντ είχε κοιτάξει από τούτο το παράθυρο τη σκάλα κινδύνου και είχε συμφωνήσει: Ναι, είναι σε καλή θέση! Είχε σκεφτεί ότι, αν χρειαζόταν, θα έφτανε με ένα πήδημα από το παράθυρο στη σκάλα και θα μπορούσε να διαφύγει, την ώρα που μπροστά, στην είσοδο, θα χτυπούσαν ακόμα την πόρτα. Αυτό, είχε σκεφτεί, θα το κατόρθωνε αναμφίβολα. Τώρα όμως ούτε να το σκεφτεί. Τώρα η σκάλα βρισκόταν εκτός εμβέλειας, ήταν απρόσιτη. Μισό αιώνα τώρα τα παιδιά που έκαναν ασκήσεις διαφυγής είχαν πάντα την ίδια ηλικία, έμεναν παιδιά, μόνο εκείνος είχε μεγαλώσει, στο τέλος είχε γεράσει, ήταν γέρος και αδύναμος, και είχε ξεμάθει. Κοίταξε από το παράθυρο και είδε – δεν την έφτανε πια. Θυμήθηκε ότι ήθελε να καπνίσει. Έπρεπε επιτέλους να φύγει, να εξαφανιστεί – διέσχισε τον διάδρομο, δεν μπήκε όμως στην κουζίνα όπου βρισκόταν το παλτό με τα τσιγάρα του, αλλά στο καθιστικό. Στάθηκε αναποφάσιστος, κοίταξε τριγύρω διερευνητικά. Ένα άδειο δωμάτιο. Ήθελε – τι ήθελε άραγε εδώ; Πήγε στο παράθυρο, ναι: Να ρίξει μια τελευταία ματιά στην πλα-

τεία, στην οποία είχε περάσει μια ολόκληρη χαρισμένη ζωή και είχε προσπαθήσει να βρει τη δική του «θέση στη ζωή». Κοίταξε κάτω το μπλε φως. Δε σκεφτόταν τίποτα. Κρύωνε. Ήξερε γιατί. Ούτε που σκέφτηκε πώς και το ήξερε και ότι δεν άξιζε ούτε να το σκέφτεται. Ήταν μέσα του, παλιά γνώση. Δεν ήταν ανάγκη να διατυπωθεί στο μυαλό του. Ακίνητος κοιτούσε κάτω τα περιπολικά, η καρδιά του συστάλθηκε και διαστάλθηκε πάλι, η ψυχή ανασήκωνε τους ώμους.

Όταν ήταν ακόμα δάσκαλος προσπαθούσε πάντα να κάνει τους μαθητές να αποβάλουν τη συνήθεια να γράφουν προτάσεις του τύπου: μπούρου-μπούρου-κόμμα-σκέφτηκε.

Ήταν αδύνατον. Τα παιδιά σκέφτονται στ' αλήθεια ότι οι άνθρωποι, όταν είναι μόνοι, έχουν στο μυαλό τους διαρκώς προτάσεις του τύπου εκείνος σκέφτηκε ή εκείνη σκέφτηκε. Κι έπειτα αυτά τα μυαλά με το εκείνος σκέφτηκε ή εκείνη σκέφτηκε συναντιούνται και παρήγαν προτάσεις του τύπου εκείνος είπε ή εκείνη είπε. Η αλήθεια είναι ότι μέχρι το βάθος του μυαλού επικρατεί απόλυτη σιγή κάτω από τον άθεο θόλο του ουρανού. Η φλυαρία μας είναι μόνο η ηχώ αυτής της σιγής. Η καρδιά του, κρύα, συστάλθηκε, διαστάλθηκε. Συστάλθηκε, διαστάλθηκε. Εισέπνευσε και ξεφύσηξε. Πώς έπαλλε στο μπλε φως!

Τότε άκουσε το κουδούνι. Έπειτα μια γροθιά να χτυπάει την πόρτα του διαμερίσματος. Πήγε στην κουζίνα και φόρεσε το παλτό.

Πήγε στο υπνοδωμάτιο. Έξω κάποιος συνέχιζε να χτυπάει την πόρτα. Ο Ντάβιντ ντε Φριντ έκανε πάλι τον μικρό κύκλο πηγαίνοντας στο παράθυρο. Κοίταξε έξω. Δεν μπορούσε να τη φτάσει. Κάθισε στο πάτωμα, άναψε τσιγάρο. Τα χτυπήματα στην πόρτα. Οι παλμοί.